

Ks. JAROSŁAW BABIŃSKI
MARZENA KUCZYŃSKA

ODNOWA TEOLOGII SZANSĄ DLA KOŚCIOŁA I WIARY. PROJEKT JOSEPHA RATZINGERA/ BENEDYKTA XVI

Ostatnimi czasy mamy okazję wysłuchiwać kolejne jeremiady nad kondycją Kościoła i wiary. Różny jest ich charakter. Możemy zauważyć takie, które lamentują nad kryzysem Kościoła, jednocześnie z trudem ukrywając towarzyszącą temu satysfakcję i radość. Inne zdradzają autentyczną troskę o przyszłość chrześcijaństwa, jednak najczęściej poprzestają na stwierdzaniu smutnych faktów. A może należałoby sięgnąć do propozycji czy wypowiedzi już istniejących, a formułujących konkretne postulaty działania bądź zawierające przekładalne na *praxis* postulaty? W tym kontekście warto pochylić się nad spuścizną Josepha Ratzingera/Benedykta XVI, który niezwykle trafnie formułuje postulaty, wzywające do podjęcia wspólnie dzieła odnowy Kościoła. Jasne jest, że jest to kwestia domagająca się działania wieloaspektowego. Jednym z nich jest bezsprzecznie odnowa teologii.

Temat ten po wielokroć pojawia się w pismach Bawarskiego Myśliciela. Podejmowany jest w wielu aspektach, ukazując tym samym wagę i złożoność tego tematu. W niniejszym artykule podjęta zostaje refleksja, skupiająca się na zebraniu i analizie zasadniczych postulatów o charakterze dogmatycznym, które zawarte są w tekstach Josepha Ratzingera/Benedykta XVI. Taki aspekt warunkuje zasadniczy profil jego spuścizny naukowej, jakim jest teologia dogmatyczna.

REV. JAROSŁAW BABIŃSKI
MARZENA KUCZYŃSKA

THE RENEWAL OF THEOLOGY AS AN OPPORTUNITY FOR THE CHURCH AND FAITH. THE PROJECT OF JOSEPH RATZINGER/BENEDICT XVI

In recent times we have heard more and more jeremiads on the condition of the Church and the faith. Their character varies. We may notice some that lament the crisis of the Church, while hardly concealing the satisfaction and joy accompanying it. Others demonstrate genuine concerns for the future of Christianity, yet mostly stop at stating sad facts. Perhaps it would be worthwhile to turn to proposals or hints that already exist, and formulate specific demands for action or contain postulates that can be translated into praxis? In this context, it is worth reflecting on the legacy of Joseph Ratzinger/Benedict XVI, who very aptly formulates the postulates calling for the renewal of the Church today. Certainly, this is an issue that calls for multi-faceted action, and one of these is unquestionably the renewal of theology.

Indeed, this subject appears repeatedly in the writings of the Bavarian Thinker. It is taken up in many aspects, thus demonstrating its importance and complexity. This paper undertakes a reflection focusing on the collection and analysis of the essential postulates of a dogmatic nature that are contained in the texts written by Joseph Ratzinger/Benedict XVI. Such an aspect determines the essential profile of his scientific legacy, which is dogmatic theology.

GENEZA TEOLOGII JOSEPHA RATZINGERA/BENEDYKTA XVI

Nie ma żadnych wątpliwości co do tego, że Papież Emeritus to jeden z najistotniejszych teologów współczesności. Jego wkład we współczesną teologię jest bezdyskusyjny. Ewentualna próba pełnej charakterystyki wielowątkowego i imponującego pod względem publikacji dorobku przekracza możliwości tego artykułu – na jej temat powstają i zapewne powstaną liczne jeszcze opracowania i komentarze¹. Tym bardziej jednak interesujące jest jego spojrzenie na teologię jako taką – próba rekonstrukcji swoistej metateologii Josepha Ratzingera/Benedykta XVI i odkrycie formułowanych wobec niej zadań i postulatów wewnętrznej reorientacji.

Badając dorobek teologiczny Benedykta XVI, dla pełnego jego zrozumienia, należy przede wszystkim uwzględnić aspekt biograficzny, pozwalający na całościowe zrozumienie tła kształtowania się refleksji Bawarskiego Teologa. Analizując powstałe dotychczas biografie, można ustalić najważniejsze punkty ciężkości, które bezspornie odcisnęły swoje piętno na teologicznych poglądach Josepha Ratzingera oraz ukształtowały wrażliwość jego wiary. Biografowie wyliczają następujące, kluczowe przestrzenie życia teologa: kontekst sprzeciwu wobec nazizmu i represje reżimu hitlerowskiego, edukacja i formacja w seminarium duchownym oraz święcenia kapłańskie, kariera akademicka w latach 1951-1977 oraz udział w Soborze Watykańskim II, godność arcybiskupia i kardynalska, pełnienie funkcji Prefekta Kongregacji Nauki Wiary oraz pontyfikat papieski zakończony przejściem na emeryturę.²

¹ J. Szymik, *Theologia Benedicta*, t. I, Katowice 2010, s. 7-8; *Prawda i mądrość. Przewodnik po teologii Benedykta XVI*, Warszawa 2019; A. Czaja, *Naczelna zasada i przewodnie idee teologii Josepha Ratzingera*, „Forum Teologiczne” VIII (2007), s. 5-18. A. Nichols, *Myśl Benedykta XVI. Wprowadzenie do myśli teologicznej Josepha Ratzingera*, Kraków 2006; T. Rowland, *Wiara Ratzingera. Teologia Benedykta XVI*, Kraków 2010.

² Zob. P. Seewald, *Benedykt XVI. Życie*, Kraków 2021; *Benedykt XVI. Portret z bliska*, Kraków 2018; E. Guerriero, *Świadek prawdy. Biografia Benedykta XVI*,

GENESIS OF THE THEOLOGY OF JOSEPH RATZINGER/BENEDICT XVI

There is no doubt that Pope Emeritus is one of the most relevant theologians of modern times. His contribution to contemporary theology is indisputable. Any attempt to give a full characterisation of his multifaceted and impressively published oeuvre is beyond the capacity of this paper – numerous studies and commentaries are and will probably still be written thereon. Even more interesting, however, is his view of theology as such – an attempt to reconstruct a specific metatheology of Joseph Ratzinger/Benedict XVI and to discover the tasks and demands for internal reorientation formulated towards it.

When examining the theological output of Benedict XVI, in order to understand it fully, the biographical aspect must be considered first and foremost, allowing for a comprehensive understanding of the background to the formation of the Bavarian theologian's reflections. By analysing the biographies that have been published so far, it is possible to identify the main focal points that indisputably left their mark on Joseph Ratzinger's theological views and shaped the sensibility of his faith. Biographers list the following key areas of the theologian's life: the context of his opposition to Nazism and the repression of the Nazi regime, his education and formation in the seminary and his ordination as a priest, his academic career from 1951 to 1977 and his participation in the Second Vatican Council, his archbishopric and cardinal dignity, his role as Prefect of the Congregation for the Doctrine of the Faith, and his papal pontificate ending with his retirement.¹

By analysing each of the periods of the retired Pope's life, it is possible to decipher some features that are characteristic of his

¹ See P. Seewald, *Benedict XVI. A Life*, Krakow 2021; *Benedict XVI. An Intimate Portrait*, Krakow 2018; E. Guerriero, *His Life and Thought*, Krakow 2018; P. Slowinski, *Benedict XVI – przerwany pontyfikat*, Chorzow 2013; A. Torielli, *Benedicto XVI: El Custodio de La Fe*, Krakow 2005.

Analiza każdego z okresów życia papieża emeryta, pozwala odczytać cechy szczególne, charakterystyczne dla całości dorobku teologicznego. Dzięki działalności naukowej, akademickiej i posłudze kapłańskiej w różnych miejscach i ośrodkach, czerpał inspiracje z wielu źródeł, odważnie debatował i konfrontował się z różnymi interpretacjami prawd wiary katolickiej, również tym niekanonicznymi. Na drodze pierwszych poważnych teologicznych dokonań towarzyszyli mu tacy teolodzy jak R. Guardini, J. Pieper, Th. Häcker i P. Wurst³. Spośród wielu mistrzów i autorytetów, papież umiłował wielu teologów i świętych, w szczególności Augustyna z Hippony, Bonawenturę czy Tomasza z Akwinu⁴. Jego upodobanie do mistrzów duchowych Kościoła towarzyszyło mu nieustannie, a w czasie pełnienia posługi Piotrowej przerodziło się w katechezy o nich – prawdziwych wzorach chrześcijan⁵. Nie ulega wątpliwości, że jego bogate doświadczenie duszpasterskie, dydaktyczne i naukowe, uwarunkowały głębię teologiczną jego refleksji.

Dopełniającym elementem, warunkującym teologiczną wizję Josepha Ratzingera/Benedykta XVI, jest szeroka perspektywa przemian historyczno-ideowych przełomu tysiącleci, do której odnosił się w swoich publikacjach i wystąpieniach. W tym sensie można określić ją jako bezkompromisową oraz polemiczną. Konfrontacja z dylematami świata zewnętrznego oraz wewnętrznym kryzysem Kościoła wielokrotnie dowiodły jego odwagi i zdecydowania w apologii chrześcijańskiego przesłania.

Kraków 2018; P. Słowiński, *Benedykt XVI – przerwany pontyfikat*, Chorzów 2013; A. Torielli, „*Współpracownicy prawdy*”. *Biografia Benedykta XVI*, Kraków 2005.

³ Por. A. Napiórkowski, *Rebeliant w Kościele czy stróż doktryny katolickiej?*, „*Studia Nauk Teologicznych PAN*”, T. 12 (2017), s. 14.

⁴ J. Szymik, *Teologia według J. Ratzingera/Benedykta XVI: Rozumienie, natura, sens*, „*Studia Nauk Teologicznych PAN*”, T. 12 (2017), s. 36

⁵ Zob. Benedykt XVI, *Blisko, najbliżej Chrystusa. Apostołowie i pierwsi uczniowie*, Poznań 2008; *Ojcowie Kościoła. Od Klemensa Rzymskiego do Augustyna*, Poznań 2008; *Mistrzowie duchowi Ojcowie i pisarze pierwszego tysiąclecia*, Poznań 2009; *Mistrzowie duchowi. Ojcowie i pisarze średniowiecza*, Poznań 2011.

theological output as a whole. Through his scholarly and academic work and his priestly ministry in various places and centres, he drew inspiration from numerous sources and courageously debated and confronted various interpretations of the truths of the Catholic faith, including non-canonical ones. On the path of his first serious theological achievements, he was accompanied by theologians such as Guardini, Pieper, Häcker and Wurst. Of the many masters and authorities, the Pope loved many theologians and saints, in particular Augustine of Hippo, Bonaventure or Thomas Aquinas. His predilection for the Church's spiritual masters accompanied him constantly and, during his Petrine ministry, developed into catechesis on them – true models of Christians. There is no doubt that his rich pastoral, teaching, and scientific experience conditioned the theological depth of his reflections.

A complementary element, conditioning the theological vision of Joseph Ratzinger/Benedict XVI, is the broad perspective of the historical and ideological changes at the turn of the millennium to which he referred in his publications and speeches. In this sense, it can be referred to as uncompromising as well as polemical. The confrontation with the dilemmas of the external world and the internal crisis of the Church repeatedly proved his courage and decisiveness in the apologia of the Christian message.

What is inherent in Joseph Ratzinger's theology is the perspective of personal faith.² Even a cursory reading of the papal texts leaves no doubt that one is dealing with an outstanding mind, a competent professor and an experienced lecturer. On the other hand, the kerygmatic-homiletic profile of the texts results in their accessibility and the 'warmth' of their message, hidden under an apparently hermetic language. The texts are above all a testimony of personal faith. In every dimension, the teaching manifests a true

² See R. Woźniak, *Wstęp. Paradoks Bożego Narodzenia*, w: *Benedykt XVI, Tajemnica Wcielenia. Nauczanie papieskie*, Krakow 2018, p. 7.

Nieodłącznym elementem teologii Josepha Ratzingera jest perspektywa osobistej wiary⁶. Nawet pobieżna lektura tekstów papieskich nie pozostawia wątpliwości, że ma się to czynienia z umysłem nieprzeciętnym, kompetentnym profesorem i doświadczonym wykładowcą. Z drugiej strony kerygmaticzno-homiletyczny profil tekstów powoduje ich przystępność i „ciepło” przekazu, ukryte pod pozornie hermetycznym językiem. Teksty są przede wszystkim świadectwem osobistej wiary. Nauczanie w każdym wymiarze przejawia prawdziwy, chrześcijański wymiar nadziei – Bóg jest z nami, nie opuści Kościoła mimo jednego z największych kryzysów w dziejach⁷.

Teologia Josepha Ratzingera pełna jest pokory i skromności. Radykalny teocentryzm jego rozważań nierozzerwalnie spleciony jest z posłuszeństwem Słowu i Kościołowi, będącemu strażnikiem Jego poprawnej interpretacji. Silnie zakorzeniona w Piśmie Świętym teologia Benedykta XVI pokornie wpatruje się w piękno tajemnicy wiary, a wszelka innowacyjność jego myśli rozumiana jest zawsze w perspektywie poddania Bogu i nasłuchiowaniu Jego woli⁸.

Pomimo tego, że nauczanie Josepha Ratzingera to bez wątpienia teologia najwyższej próby, jej umocowania szukać należy często w zwyczajnej, powszedniej codzienności. Dzięki temu bez trudu przenosi ona odbiorcę nauczania papieża w rzeczywistość wiele większą, przerastającą wymiar materialny, doczesny⁹. Niezwykle przekonujący jest autentyczny charakter refleksji bawarskiego teologa; jego słowa, zrodzone z osobistego spotkania z Prawdą, są indywidualnym, intymnym świadectwem doświadczenia wiary. Teologia Benedykta XVI

⁶ Zob. R. Woźniak, *Wstęp. Paradoks Bożego Narodzenia*, w: Benedykt XVI, *Tajemnica Wcielenia. Nauczanie papieskie*, Kraków 2018, s. 7.

⁷ Tenże, *Wprowadzenie*, w: Joseph Ratzinger, *Głód Boga. Kazania z Pentling*, Kraków 2016, s. 6.

⁸ Zob. tenże, *Anatomia człowieka przemienionego (Wstęp)*, w: Benedykt XVI, *Blask zbawienia. Homilie papieskie*, Kraków 2018, s. 5; *Wprowadzenie*, w: Joseph Ratzinger, *Głód Boga*, dz. cyt., s. 9.

⁹ Por. tenże, *Anatomia człowieka przemienionego (Wstęp)*, w: Benedykt XVI, *Blask zbawienia. Homilie papieskie*, Kraków 2018, s. 7.

Christian dimension of hope – God is with us, He will not abandon the Church despite one of the greatest crises in history.³

Joseph Ratzinger's theology is full of humility and modesty. The radical theocentrism of his reflections is inextricably intertwined with obedience to the Word and to the Church, the guardian of its correct interpretation. Firmly rooted in Sacred Scripture, Benedict XVI's theology humbly gazes at the beauty of the mystery of faith, and any innovation in his thought is always understood in the perspective of submission to God and listening to His will.⁴

Although Joseph Ratzinger's teaching is undoubtedly a theology of the highest order, its grounding is often to be found in ordinary, everyday life. In this way, it effortlessly transports the recipient of the Pope's teaching into a much greater reality, one that transcends the material, temporal dimension.⁵ The authenticity of the Bavarian theologian's reflections is extremely convincing; his words, born of a personal encounter with the Truth, are an individual, intimate testimony of an experience of faith. Benedict XVI's theology is thus not only up-to-date, but above all alive, joyful, and willing to share.⁶

THE ECCLESIAL CHRISTOCENTRISM OF THEOLOGY

Joseph Ratzinger's theology can be described as holistic, encompassing the whole. All the issues he deals with form a single, coherent *Theologia benedicta* – as one contemporary Polish theologian puts it.⁷ It is characterised by its biblical rootedness, the radical

³ See R. Woźniak, *Wprowadzenie*, in: Joseph Ratzinger, *Głód Boga. Kazania z Pentling*, Krakow 2016, p. 6.

⁴ See *ibid*, *Anatomia człowieka przemienionego* (Introduction), in: *Benedykt XVI, Blask zbawienia. Homilie papieskie*, Krakow 2018, p. 5; *Wprowadzenie*, in: Joseph Ratzinger, *Głód Boga*, *op. cit.* p. 9.

⁵ Cf. *ibid*, *Anatomia człowieka przemienionego* (Introduction), in: *Benedykt XVI, Blask zbawienia. Homilie papieskie*, Krakow 2018, p. 7.

⁶ Cf. *ibid*, p. 6.

⁷ Cf. J. Szymik, *Theologia Benedicta*, vol. I, Katowice 2010, pp. 7-8; *Prawda i mądrość. Przewodnik po teologii Benedykta XVI*, Warsaw 2019; A. Czaja, *Naczelna*

jest więc nie tylko aktualna, ale przede wszystkim żywa, radosna, pragnąca się dzielić.¹⁰

EKLEZJALNY CHRYSOCENTRYZM TEOLOGII

Teologię Josepha Ratzingera określić można mianem holistycznej, obejmującej całość. Wszystkie poruszane przez niego zagadnienia składają się w jedną, spójną *Theologia benedicta* – jak określił jeden ze współczesnych polskich teologów¹¹. Charakteryzuje się ona biblijnym zakorzeniem, radykalnym prymatem Boga, chrystocentryzmem, egzystencjalnym charakterem, oznaczającym współbrzmienie „z problematyką najaktualniej współczesną”, głębią ujęcia i eklezjalnym kontekstem całości. Na pewno należy ją uznać za teologię, która ma niepodważalny wpływ na dookreślenie przez Kościół swojej tożsamości, a jednocześnie urzeczywistnianie zasadniczej misji, jaką jest głoszenie prawdy Ewangelii.

Można w tym kontekście zaryzykować tezę, że poszukiwanie i głoszenie prawdy to zasadniczy rys naukowej i biskupiej (potem papieskiej) drogi Josepha Ratzingera, który wybierając na swe zawołanie biskupie sformułowanie z Trzeciego Listu św. Jana Apostoła – *Cooperatores Veritatis* (3J, 8) dookreśla kierunek obranej przez siebie i konsekwentnie realizowanej ścieżki teologicznej – „służenie poznaniu prawdy Objawienia”¹². Oznacza ona postawę kerygmatyczną i apologetyczną zarazem. Rozumieć przez to należy konsekwentne i odważne głoszenie prawdy, konsekwentne dookreślanie katolickiej doktryny, wbrew tendencjom usiłującym rozwodnić depozyt wiary i jego zrelatywizować. Jednocześnie także jest to obrona prawd wiary przed zakusami ich banalizacji, kontestacji czy odrzucania, przy

¹⁰ Por. tamże, s. 6.

¹¹ Por. J. Szymik, *Theologia Benedicta*, t. I, Katowice 2010, s. 7-8; *Prawda i mądrość. Przewodnik po teologii Benedykta XVI*, Warszawa 2019; A. Czaja, *Naczelna zasada i przewodnie idee teologii Josepha Ratzingera*, „Forum Teologiczne” VIII (2007), s. 5-18.

¹² Benedykt XVI, *Katechezy o św. Pawle*, Kraków 2009, s. 9. Por. J. Szymik, *Teologia według J. Ratzingera/Benedykta XVI*, dz. cyt., s. 36

primacy of God, its Christocentrism, its existential character, which means resonating “with the most contemporary issues,” the depth of its approach and the ecclesial context of the entirety. It should certainly be considered as a theology that has an indisputable impact on the Church’s definition of its identity as well as the realisation of its essential mission of proclaiming the truth of the Gospel.

In this context, one can dare to venture the thesis that the search for and proclamation of truth is an essential feature of Joseph Ratzinger’s scholarly and episcopal (later papal) path, who, by choosing as his episcopal call the phrase from the Third Letter of St. John the Apostle – *Cooperatores Veritatis* (3J, 8), completes the direction of the theological path he has chosen and consistently pursued – “to serve the knowledge of the truth of Revelation.”⁸ It means a kerygmatic and apologetic attitude at the same time. What we should understand by this is a consistent and courageous proclamation of the truth, a consistent clarification of Catholic doctrine, contrary to the tendencies which seek to dilute the deposit of faith and to relativise it. It also defends the truths of faith against temptations to trivialise, contest or reject them, while emphasising man’s unquestionable capacity to know the truth, warning against undermining the real relationship between faith and truth. It opposes tendencies aimed at undermining the value of theological knowledge, attempting to reduce theological research to the sphere of subjectivism or even superstition.⁹

zasada i przewodnie idee teologii Josepha Ratzingera, „Forum Teologiczne” VIII (2007), pp. 5-18.

⁸ Benedict XVI, *Catechesis on St. Paul*, Krakow 2009, p. 9. Cf. J. Szymik, *Teologia według J. Ratzingera/Benedykta XVI*, op. cit. p. 36.

⁹ Cf. Benedict XVI/J. Ratzinger, *Principles of Catholic Theology: Building Stones for a Fundamental Theology*, Poznań 2009, p. 441. See J. Babiński, *Interpretacje ratzybońskiego przemówienia Benedykta XVI*, „Studia Gdańskie” 24(2009), pp. 85-93; J. Królikowski, *Teologia jako nauka i jako mądrość*, „Teologia w Polsce” 15(2021)2, pp. 18-20 (7-32); J. Warzeszak, *Benedykta XVI wizja uniwersytetu*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeszkie” 28(2021), pp. 242-245.

jednoczesnym podkreślanii niepodważalnej zdolności człowieka do poznania prawdy, przestrzegając jednocześnie przed podważaniem realnej relacji między wiarą a prawdą. Przeciwstawia się tendencjom dążącym do podważania wartości teologicznego poznania, usiłującym teologiczne badania sprowadzić do sfery subiektywizmu czy nawet zabobonu¹³.

Fenomen wiary (*fides qua*) w ujęciu Josepha Ratzingera charakteryzuje przede wszystkim fenomen osobowy. Wiąże się z Chrystusem jako Logosem – Słowem i Sensem oraz jest najwyższą realnością człowieczą w Bogu. Wiara jest konieczna człowiekowi, jeśli chce nadać swej egzystencji perspektywę nadprzyrodzoną, oznaczającą zdolność do transcendowania siebie i doczesności. Wiara w tym kontekście jawi się jako swoisty konglomerat mądrości, rozumności i realności¹⁴. Jest przeżywana przez człowieka, przemieniając go i uwyrażniając naturalną mu teotroficzną. Stanowi zawsze ludzką odpowiedź na inicjatywę Boga wobec Stworzenia¹⁵. Odpowiedź, która implikuje doświadczenie Boga i z Nim spotkanie. Dlatego, choć nie przebrzmiały jeszcze Rahnerowskie postulaty totalnej antropologizacji teologii, Ratzinger/Benedykt XVI podkreśla jej teocentryczność i teogentyczność: „Bóg jest przedmiotem teologii. Tym, który mówi w teologii, jej podmiotem mówiącym, powinien być sam Bóg. A nasze mówienie i myślenie powinno jedynie służyć temu, by mowa Boga, słowo Boże, mogło być słuchane i znaleźć miejsce w świecie (...). to jest podstawowa cnota teologa: surowa dyscyplina

¹³ Por. Benedykt XVI/J. Ratzinger, *Formalne zasady chrześcijaństwa. Szkice z teologii fundamentalnej*, Poznań 2009, s. 441. Zob. J. Babiński, *Interpretacje ratzybońskiego przemówienia Benedykta XVI*, „Studia Gdańskie” 24(2009), s. 85-93; J. Królikowski, *Teologia jako nauka i jako mądrość*, „Teologia w Polsce” 15(2021)2, s. 18-20 (7-32); J. Warzeszak, *Benedykta XVI wizja uniwersytetu*, „Studia Koszalińsko-Koło-brzeskie” 28(2021), s. 242-245.

¹⁴ Por. K. Gózdź, *Logosowy charakter wiary Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, „Polonia Sacra” 17(2013)2, s. 44.

¹⁵ Por. J. Ratzinger, *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, Kraków z 2006, s. 181.

The phenomenon of faith (*fides qua*) in Joseph Ratzinger's view is characterised first and foremost as a personal phenomenon. Linked to Christ as *Logos* – Greek 'word' and 'reason', and is the highest human reality in God. Faith is necessary for man if he wishes to give his existence a supernatural perspective, which means the ability to transcend himself and temporality. Faith, in this context, appears as a kind of conglomerate of wisdom, rationality and reality.¹⁰ Experienced by man, it transforms him and enhances his natural theotrophicity. It is always a human response to God's initiative towards Creation.¹¹ A response that implies an experience of God and an encounter with him. Therefore, although Rahner's call for a total anthropologisation of theology has not yet resounded, Ratzinger/Benedict XVI emphasises its theocentricity and theogenticity: "God, in reality, is not the object but the subject of theology. The one who speaks through theology, the speaking subject, must be God himself. And our speech and thoughts must always serve to ensure that what God says, the Word of God, is listened to and finds room in the world. (...) this is the fundamental virtue for the theologian, this discipline of obedience to the truth, which makes us, although it may be hard, collaborators of the truth, mouthpieces of truth (...)." ¹²

What is clear is that knowing God in this way – by faith – requires an existential commitment: "He who tries to be a mere spectator will learn nothing."¹³ Subtle, even the most sophisticated analyses and theories are not sufficient. What is needed is a committed response,

¹⁰ Cf. K. Gózdź, *Logosowy charakter wiary Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, „Polonia Sacra” 17(2013)2, p. 44.

¹¹ Cf. J. Ratzinger, *Introduction to Christianity*, Krakow 2006, p. 181.

¹² Benedict XVI, *Eucharistic Concelebration with the members of the International Theological Commission. Homily*. 6 October 2006, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/homilies/2006/documents/hf_ben-xvi_hom_20061006_commissione-teologica.html [accessed on 5.07.2022]. Cf. J. Ratzinger, *What in Fact is Theology?*, in: *Opera omnia. T.9/2: Wiara w Piśmie i Tradycji*, ed. K. Gózdź, M. Górecka, Lublin 2018, p. 255; G.L. Müller, *Wiara w Boga we współczesnym świecie*, Lublin 2020, p. 51.

¹³ J. Ratzinger, *Introduction to Christianity*, op. cit. p. 179.

posłuszeństwa prawdzie, dzięki której stajemy się współpracownikami prawdy i jej ustami”¹⁶.

Oczywistym jest to, że tak dokonujące się poznanie Boga – z wiary – wymaga egzystencjalnego zaangażowania: „Kto próbuje być tylko widzem, niczego się nie dowie”¹⁷. Nie wystarczą subtelne, najbardziej nawet wysublimowane analizy i teorie. Trzeba odpowiedzi zaangażowanej, manifestującej się w przemianie serca i myślenia, ciągle podejmowanym trudzie nawrócenia, wielowymiarowego naśladowania Chrystusa¹⁸. Co więcej, odpowiedź wiary nie może być przez człowieka udzielana w oderwaniu od konkretności jego **życia**. Nie może funkcjonować jako waloryzacja abstrakcyjnej (jednej z wielu) idei-propozycji światopoglądowo-egzystencjalnej. Jej właściwe przyjęcie i rozumienie jest możliwe jedynie w komunii z żywą, nieustannie się uobecniającą *communio ecclesiarum*: „Kościół jest naszą współczesnością z Chrystusem”¹⁹, panaceum na ciągle pojawiające się pokusy indywidualistyczno-subiektywnego odczytywania orędzia Ewangelii bądź prób redukcjonistycznego traktowania jej wymagań w perspektywie prób legitymizacji i afirmacji ludzkiej *mysterium iniquitatis*.

Teologię należy więc postrzegać przede wszystkim jako eklezjalną – w Kościele uprawianą i rozwijaną, inspirującą jego działania, stanowiącą fundament i inspirację jego obecności w świecie – narzędzie rozeznawania tego, co mówi Duch do wspólnot Kościoła (por.

¹⁶ Benedykt XVI, *Msza Święta na zakończenie Sesji Plenarnej Międzynarodowej Komisji Teologicznej. Homilia. 6 października 2006*, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/homilies/2006/documents/hf_ben-xvi_hom_20061006_commissione-teologica.html, [dostęp 5.06.2022]. Por. J. Ratzinger, *Czym jest teologia?*, w: *Opera omnia. T.9/2: Wiara w Piśmie i Tradycji*, red. K. Gózdź, M. Górecka, Lublin 2018, s. 255; G.L. Müller, *Wiara w Boga we współczesnym świecie*, Lublin 2020, s. 51.

¹⁷ J. Ratzinger, *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, dz. cyt., s. 179.

¹⁸ Por. J. Ratzinger/Benedykt XVI, *Jezus z Nazaretu. Część 1: Od chrztu w Jordanie do Przemienienia*, Kraków 2007, s. 167.

¹⁹ J. Ratzinger, *Prawda w teologii*, Kraków 2001, s. 68.

manifested in a change of heart and thinking, a constant effort at conversion, a multifaceted following of Christ.¹⁴ More importantly, the response of faith cannot be given by man in isolation from the concreteness of his life. It cannot function as the valorisation of an abstract (one among many) world-view-existential idea-proposition. Its proper reception and understanding is only possible in communion with the living, ever-present *communio ecclesiarum*: “she [the Church] is our contemporaneity with Christ,”¹⁵ a panacea for the ever-present temptations of an individualistic-subjective reading of the Gospel message or attempts at a reductionist treatment of its requirements in the perspective of attempts to legitimise and affirm the human *mysterium iniquitatis*.

Theology should therefore be seen first and foremost as ecclesial, i.e. practised and developed in the Church, inspiring her actions, underpinning and inspiring her presence in the world – an instrument for discerning what the Spirit says to the communities of the Church (cf. Rev 2:11a.17a.29; 3:6.13.22).¹⁶ A theology practised in this way – grounded in the reality of the Church’s faith – will be a theology that is alive and up-to-date, perceiving current and pressing problems, but also possessing the inner strength to read the signs of the times as well as to respond to emerging challenges.¹⁷

In this way, theology will realise its ecclesiocreative mission, supporting the community of faith in the concretisation of its mission in the world, always oriented towards concern for human salvation, which is accomplished through the Christotrophic character of theology as well as the life of the community of faith. Theology is ecclesial in its character precisely because of the person and work

¹⁴ Cf. J. Ratzinger/Benedict XVI, *Jesus of Nazareth. Part 1: From the Baptism in the Jordan to the Transfiguration*, Krakow 2007, p. 167.

¹⁵ J. Ratzinger, *Prawda w teologii*, translated by M. Mijalska, Krakow 2001, p. 68.

¹⁶ Cf. *Dialog jest koniecznością. Kardynał Joseph Ratzinger odpowiada na pytania „Znaku”*, „Znak” 51(1999)11, p. 5

¹⁷ Cf. J. Szymik, *Współczesne zadania teologii*, dz. cyt., s. 57

Ap 2, 11a.17a.29; 3, 6.13.22)²⁰. Tak uprawiana teologia – ugruntowana w rzeczywistości wiary Kościoła – będzie teologią żywą i aktualną, dostrzegającą aktualne i palące problemy, ale i posiadającą wewnętrzną siłę, aby odczytywać znaki czasu, jak i wychodzić naprzeciw pojawiającym się wyzwaniom²¹.

W ten sposób teologia urzeczywistniać będzie swą szczególną eklezjotwórczą misję, wspierając wspólnotę wiary w konkretyzacji jej misji w świecie, zawsze ukierunkowanej na troskę o zbawienie człowieka, które dokonuje się poprzez chrystotroficzny charakter teologii, jak i życia wspólnoty wiary. Teologia jest w swym charakterze eklezjalna właśnie ze względu na osobę i dzieło Jezusa Chrystusa – „żyjącego swym Kościele”²². Odniesienie do Chrystusa – założyciela i kamienia węgielnego Kościoła – jest warunkiem i kryterium poprawności teologii, antidotum na możliwe pojawiające się błędy i zagrożenia. Wśród nich za najważniejsze uznać należy promowane przez postmodernistyczne narracje pokusę subiektywizacji i relatywizacji prawdy²³.

Stąd pojawiająca się cały czas troska o naukowy status teologii, jak i postulat jej systematycznego uprawiania w odniesieniu do realistycznej filozofii²⁴. Ks. Jerzy Szymik kwestię tą wyjaśnia w sposób następujący: „Atrakcyjność intelektualna tego ujęcia polega m.in. na tym, że zawiera ono prowokujący pozór sprzeczności, który bierze się z podzielanego w epoce nowożytnej dość powszechnie przekonania, że z jednej strony Boga poznaje się jedynie poprzez Objawienie i dlatego nie może On być «tematem racjonalnym» (tematem dla rozumu jako rozumu), a z drugiej – że filozofia to myślenie, które ze swej

²⁰ Por. *Dialog jest koniecznością. Kardynał Joseph Ratzinger odpowiada na pytania „Znaku”*, „Znak” 51(1999)11, s. 5

²¹ Por. J. Szymik, *Współczesne zadania teologii*, dz. cyt., s. 57

²² Por. Jan Paweł II, *Homilia Ojca Świętego Jana Pawła II podczas Mszy św. w Pelplinie w trakcie podróży apostolskiej do Polski 5 – 17.06.1999 (6.06.1999)*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/pelplin_06061999.html, [dostęp 25.05.2022].

²³ Por. K. Gózdź, *Logosowy charakter wiary*, dz. cyt., s. 52.

²⁴ Por. J. Ratzinger, *Czym jest teologia?*, dz. cyt., s. 255

of “Christ living in his Church.”¹⁸ Reference to Christ – the founder and cornerstone of the Church – is a condition and criterion for the correctness of theology, an antidote to possible emerging errors and dangers. Among these, the temptation of subjectivisation and relativisation of truth promoted by postmodern narratives must be considered the most important.¹⁹

Hence the ever-present concern for the scientific status of theology, as well as the demand for its systematic practice in relation to realist philosophy.²⁰ Rev. Jerzy Szymik explains it as follows: “The intellectual attractiveness of this approach consists, among other things, in the fact that it contains a provocative semblance of contradiction, which stems from the conviction, shared quite widely in the modern era, that on the one hand God is known only through Revelation and therefore He cannot be a “rational subject” (a subject for reason as reason), and on the other hand – that philosophy is thinking which by its very nature abstracts from Revelation and does not (cannot) take it into account [...] Meanwhile, above the described modern fracture there is a bridge that has never been (fortunately) destroyed: the passion shared by both – theology and philosophy – for seeking truth and being open to it. This is why the subject of God and the reasonableness (philosophical) of inquiry must not be apriori cut off from each other.”²¹

¹⁸ Cf. John Paul II, Homily of the Holy Father John Paul II at Mass in Pelplin during his Apostolic Journey to Poland 5 – 17.06.1999 (6.06.1999), https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/homilies/1999/documents/hf_jp-ii_hom_19990606_pelplin.html [accessed on 25.05.2022].

¹⁹ Cf. K. Gózdź, *Logosowy charakter wiary*, op. cit., p. 52.

²⁰ Cf. J. Ratzinger, *What is Theology?*, op. cit., p. 255

²¹ J. Szymik, *Theologia Benedicta*, vol. I, op. cit. p. 33. Cf. *Syn jako rozdarta zasłona. Misteria Jezusa w ujęciu Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, in: *Misteria życia Jezusa. Historia i teologia*, ed. P. Artemiuk, Płock 2021, p. 90.

istoty abstrahuje od Objawienia i nie bierze (nie może brać) go pod uwagę [...] Tymczasem ponad opisanym nowożytnym pęknięciem istnieje nigdy niezburzony (szczęśliwie) most: wspólna obu – teologii i filozofii – pasja szukania prawdy i otwarcia na nią. Dlatego tematu Boga i rozumności (filozoficzności) dociekań nie wolno apriorycznie odcinać od siebie”²⁵.

JEDNOŚĆ WIARY I PRAWDY

W tym kontekście Joseph Ratzinger/Benedykt XVI jawi się jako nieprzejednany obrońca prawdy. Jest zwolennikiem stanowiska, głoszącego niepowątpiewalną zdolność człowieka do jej odkrywania. Zwraca uwagę, że coraz bardziej otwarcie pojawiające się wysiłki, obecne w postmodernistycznej kulturze, zmierzające do podważania wartości prawdy jako podstawowego fundamentu ludzkiego myślenia i postępowania, prowadzą do zakwestionowania fundamentalnych podstaw kultury i cywilizacji. Oznaczają bowiem w konsekwencji redukcjonizm w rozumieniu relacji człowieka w odniesieniu do otaczającej go rzeczywistości i skazują go „na empiryczną i sceptyczną wizję życia, niezdolną wznieść się ponad *praxis*”²⁶. Nie jest to zjawisko nowe – obecne w historii próby rezygnacji z kategorii prawdy bądź jej wypaczone sposoby rozumienia w konsekwencji prowadziły przyczyniały się do wielu nadużyć i zawsze rodziły zło²⁷. Tym bardziej więc trzeba żywego reagowania na pojawiające się zjawiska, by zapobiec powtarzaniu zaistniałych już w przeszłości błędów.

Ewidentnie jest to zadanie teologii, która winna strzec prawdy, zwłaszcza w kwestiach dotyczących godności człowieka²⁸. To domaga się odczytania ponownie sensu życia człowieka w kontekście

²⁵ J. Szymik, *Theologia Benedicta*, t. I, dz. cyt., s. 33. Por. *Syn jako rozdarta zasłona. Misteria Jezusa w ujęciu Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, w: *Misteria życia Jezusa. Historia i teologia*, red. P. Artemiuk, Płock 2021, s. 90.

²⁶ Benedykt XVI, *Caritas in veritate*, Kraków 2009, nr 9.

²⁷ Por. tenże, *Światłość świata. Papież, Kościół i znaki czasu*, Kraków 2011, s. 61.

²⁸ Tenże, *Caritas in veritate*, nr 9.

THE UNITY OF FAITH AND TRUTH

In this context, Joseph Ratzinger/Benedict XVI appears as an intransigent defender of truth. He advocates a position that proclaims the unquestionable capacity of man to discover it. He points out that the increasingly overt efforts, present in postmodern culture, to undermine the value of truth as the foundation of human thinking and behaviour, lead to a questioning of the foundations of culture and civilisation. For they imply a consequent reductionism in the understanding of man's relationship to the reality around him and condemn him "to fall into an empiricist and sceptical view of life, incapable of rising to the level of *praxis*."²² However, this is not a new phenomenon – throughout history, attempts to abandon the category of truth or distorted ways of understanding it have consequently contributed to many abuses and have always given rise to evil.²³ Therefore, it is all the more necessary to react vividly to emerging phenomena in order to avoid making the same mistakes.

It is clearly the task of theology to uphold the truth, especially on issues of human dignity.²⁴ This calls for a re-reading of the meaning of human life in the context of the truth about a loving God. Pope Benedict XVI made this clear as early as in his first encyclical, *Deus caritas est*, which is not only the Church's programme at the beginning of the 21st century but is also a dramatic call for the truth about man.²⁵ For man is able to discover the truth about himself, the world and God. It is a search that is part of the teleological nature of human life discovered in the perspective of revelation.

Contrary to the overwhelming contemporary nihilistic and decadent tendencies, Benedict XVI formulates a strong thesis about

²² Benedict XVI, *Caritas in veritate*, Krakow 2009, no. 9.

²³ Cf. Benedict XVI, *Light of the World: The Pope, the Church, and the Signs of the Times*, Krakow 2011, p. 61.

²⁴ Benedict XVI, *Caritas in veritate*, no. 9.

²⁵ Cf. Benedict XVI, *Deus Caritas est*, Kraków 2005, no. 2; J. Babiński, *Benedykt XVI wobec współczesnych zagrożeń prawdy*, in: *Scripturae Lumen. Biblia i jej oddziaływanie. Prawda was wyzwoli*, ed. A. Paciorek (et al), Tarnow 2012, p. 209.

prawdy o miłującym Bogu. Uświadamiał to Benedykt XVI już w swej pierwszej encyklice *Deus caritas est*, która stanowi nie tylko program Kościoła na początku XXI stulecia, ale jest również dramatycznym wołaniem o prawdę o człowieku²⁹. Człowiek jest bowiem w stanie odkryć prawdę o sobie, świecie i Bogu. Jest poszukiwanie wpisuje się w teleologiczność ludzkiego życia odkrywana w perspektywie objawienia.

Wbrew przemożnym współcześnie tendencjom nihilistyczno-dekadentckim Benedykt XVI formułuje zdecydowaną tezę o możliwości poznania prawdy. Jego zdaniem tym, co nadaje ludzkiemu życiu sens i jednocześnie pozwala mu dostrzec prawdę o Bogu i sobie samym, jest właśnie miłość i prawda. Właśnie brak prawdy powoduje nasycenie ludzkiego życia dekadentyzmem³⁰. Jego przewyciężenie jest możliwe poprzez niestrudzenie i konsekwentnie podejmowany wysiłek poszukiwania prawdy i życie nią. Taka postawa jest jednocześnie odpowiedzią na współczesne próby kwestionowania możliwości poznania Boga bądź wysiłki deformacji Jego obrazu.

Jasno więc tu uwyrażnia się misja i zadanie teologii, która powinna wspierać ludzkie wysiłki odnalezienia prawdziwego obrazu Boga, który w Chrystusie objawia się jako „droga, prawda i życie” (J 14,6) – sens i cel ludzkiego egzystencji. W ten sposób – przybliżając prawdziwą wizję Boga wiary – Boga-Miłości, „bogatego w miłosierdzie” ma szansę dać odpór tendencjom współczesnych ideowo-kulturowych narracji, usiłujących zastąpić prawdziwego Boga jakimś jego niedookreślonym substytutem, oferując formy tzw. duchowości poza strukturami eklezjalnymi, dekomponujące wiarę, kładąc nacisk na sferę emocjonalną i zindywidualizowane, pozakonfesyjne poszukiwanie *sacrum*³¹. Przed teologią stoi zadanie uświadamiania człowiekowi

²⁹ Por. tenże, *Deus Caritas est*, Kraków 2005, nr 2; J. Babiński, *Benedykt XVI wobec współczesnych zagrożeń prawdy*, w: *Scripturae Lumen. Biblia i jej oddziaływanie. Prawda was wyzwoli*, red. A. Paciorek (i inni), Tarnów 2012, s. 209.

³⁰ Por. Benedykt XVI, *Caritas in veritate*, nr 3.

³¹ Por. Cz. Rychlicki, *Bóg jest miłością: refleksja nad encykliką Benedykta XVI*, Płock 2006, s. 9; A. Comte-Sponville, *Duchowość ateistyczna. Wprowadzenie do duchowości bez Boga*, Warszawa 2011, s. 143n.

the possibility of learning the truth. In his opinion, what gives human life meaning and at the same time allows it to perceive the truth about God and itself is in fact love and truth. It is the lack of truth that causes human life to become saturated with decadence.²⁶ It is possible to overcome it through a relentless and consistent effort to seek and live the truth. Such an attitude is at the same time a response to contemporary attempts to question the possibility of knowing God or efforts to deform His image.

What is clearly evident here is the mission and task of theology, which must support human efforts to find the true image of God, who is revealed in Christ as “the way, the truth and the life” (Jn 14:6) – the meaning and purpose of human existence. In this way – by bringing the true vision of the God of faith closer – the God of Love, “rich in mercy” – it may be able to resist the tendencies of contemporary ideological and cultural narratives that seek to replace the true God with some indefinable substitute, offering forms of so-called spirituality outside ecclesial structures, decomposing faith, emphasising the emotional sphere and the individualised, extra-confessional search for the sacred.²⁷ Theology is faced with the task of making man aware of the great love that God has for man, which makes his life not an existence towards the emptiness that ends all death, but a journey towards a loving God – the source of true joy.²⁸ Such a hopeful vision can become an effective antidote to nihilism-affected thinking and effectively strike at its foundations.²⁹

The solution to the world’s ills, to the questions constantly posed about the meaning and value of human existence, is invariably Jesus Christ. This truth is what theology is obliged to continually bring into the space of human thinking, opposing relativism and secularism, all

²⁶ Cf. Benedict XVI, *Caritas in veritate*, no. 3.

²⁷ Cf. Cz. Rychlicki, *Bóg jest miłością: refleksja nad encykliką Benedykta XVI*, Płock 2006, p. 9; A. Comte-Sponville, *Duchowość ateistyczna. Wprowadzenie do duchowości bez Boga*, Warszawa 2011, p. 143n.

²⁸ Cf. Benedict XVI, *Deus Caritas est*, no. 10.

²⁹ Cf. J. Babiński, *Benedykt XVI wobec współczesnych zagrożeń prawdy*, op. cit., p. 210.

o wielkiej miłości, jaką Bóg darzy człowieka, która sprawia, że jego życie nie jest bytowaniem ku pustce kończącej wszystko śmierci, ale drogą ku kochającemu Bogu – źródle prawdziwej radości³². Taka pełna nadziei wizja może stać się skutecznym antidotum na dotknięte nihilizmem myślenie i skutecznie uderzyć w jego podstawy³³.

Odpowiedzią na bolączki świata, na ciągle stawiane pytania o sens i wartość ludzkiej egzystencji niezmiennie jest Jezus Chrystus. Prawdę tą teologia ma obowiązek nieustannie wносить w przestrzeń ludzkiego myślenia, przeciwstawiając się relatywizmowi i sekularyzmowi, wszelkim innym próbom usiłującym sprawdzić chrześcijaństwo do jednej z wielu propozycji światopoglądowych, obecnych na kolorowym Areopagu współczesnej kultury. Nadprzyrodzony charakter chrześcijaństwa, jego umocowanie w dziele i osobie Jezusa Chrystusa jest tym, co powoduje niemożliwość zrównania Jego orędzia do innych propozycji-podpowiedzi, jak wieść życie szczęśliwe, naznaczone sukcesem czy poczuciem spełnienia³⁴. Decyduje o tym szczególna relacja człowieka i Boga, która chrześcijańską wiarę charakteryzuje.

Nie jest ona bowiem tylko afirmacją zgrabnych filozoficzno-egzystencjalnych maksym, intelektualnym zachwytem nad atrakcyjnie sformułowanymi sentencjami, lecz zawsze ma wymiar interpersonalny. Oznacza spotkanie z Bogiem w dialogu, którego konsekwencją jest zaufanie Jemu i przyjęcie ofiarowanej przez Niego prawdy. Wiara jest więc wielką siłą twórczą, zdolną by nie tylko wpływać na przyszłość ale i ją tworzyć. Tam bowiem, gdzie pojawia się wiara, tam pojawia się też przyszłość³⁵. Ma ona bowiem tylko wtedy sens, kiedy przekracza doraźność, posiadając perspektywę nadprzyrodzoną

³² Por. Benedykt XVI, *Deus Caritas est*, nr 10.

³³ Por. J. Babiński, *Benedykt XVI wobec współczesnych zagrożeń prawdy*, dz. cyt., s. 210.

³⁴ Por. J. Ratzinger, *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, dz. cyt., s. 142. Zob. A. Michalik, *Zrozumieć chrześcijaństwo. Istota chrześcijaństwa według Josepha Ratzingera*, Tarnów 2008, s. 36-37, 78-81.

³⁵ Por. R. Woźniak, *Wstęp*, w: J. Ratzinger, *Przyszłość wiary. Refleksje teologiczne*, Kraków 2019, s. 6-8; J. Ratzinger, *Prawda w teologii*, dz. cyt., s. 108.

other attempts to check Christianity to one of the many worldview proposals present on the colourful Areopagus of contemporary culture. The supernatural character of Christianity, its grounding in the work and person of Jesus Christ, is what makes it impossible to equate its message with other proposals-answers on how to lead a happy life, marked by success or a sense of fulfilment.³⁰ This is determined by the special relationship between man and God that characterises the Christian faith.

For it is not merely an affirmation of neat philosophical-existential maxims, an intellectual delight over attractively formulated sentences, but has always had an interpersonal dimension. It means an encounter with God in dialogue, the consequence of which is trust in Him and acceptance of the truth offered by Him. Faith is thus a great creative force, not only capable of influencing the future, but also of creating it. For where there is faith, there is also the future.³¹ For it only makes sense when it transcends the immediate and has a supernatural and eschatological perspective: “When the Divine *Logos*, an incarnate Word moves the heart, it then touches that deepest point of man’s existence. Then man not only feels, then in his interior he sees: this is it; this is HE, this is what I have been waiting for. It is a kind of recognition. For we have been created in relation to God, in relation to the *Logos*, and our heart remains restless,” until it has found Him.³² It is the finding and experiencing of Him, the encounter with Him, that “enlightens our intellect and inclines it to acquiescence,”³³ so it means accepting the truth and contemplating it.

³⁰ Cf. J. Ratzinger, *Introduction to Christianity*, op. cit., p. 142. See A. Michalik, *Zrozumieć chrześcijaństwo. Istota chrześcijaństwa według Josepha Ratzingera*, Tarnów 2008, pp. 36-37, 78-81.

³¹ Cf. R. Woźniak, *Wstęp*, in: J. Ratzinger, *Przyszłość wiary. Refleksje teologiczne*, Kraków 2019, pp. 6-8; J. Ratzinger, *Prawda w teologii*, op. cit., p. 108.

³² J. Ratzinger, *Pilgrim Fellowship of Faith: The Church as Communion*, Krakow 2005, p. 20.

³³ Ibid.

i eschatologiczną: „Kiedy Boski Logos, wcielone Słowo porusza serce, dotyka wtedy tego najgłębszego punktu egzystencji człowieka. Wtedy człowiek nie tylko odczuwa, wtedy w swym wnętrzu widzi: To jest właśnie to; to ON, na to czekałem. Jest to pewnego rodzaju rozpoznanie. Bo ku Bogu, ku Logosowi, zostaliśmy stworzeni i nasze serce jest niespokojne”, jak długo Go nie znajdzie³⁶. To znalezienie i doświadczenie Go, spotkanie z Nim „oświeca rozum i skłania go do przyzwolenia”³⁷ – oznacza więc przyjęcie prawdy i jej kontemplację.

NIEREDUKOWALNOŚĆ FUNDAMENTU FILOZOFICZNEGO W TEOLOGII

Benedykt XVI nie ma wątpliwości co do autonomiczności naukowej teologii. Uważa jednak, że stanowiąc integralny element ludzkiej refleksji nad rzeczywistością, nie może być ona uprawiana w oderwaniu od kontekstu ludzkiej egzystencji, jak i integralnie rozumianej nauki. Dlatego szczególną rolę przypisuje filozofii, z racji jej historycznych i metodologicznych związków z myśleniem teologicznym. Tym samym przeciwstawia się próbom antagonizowania tych dwóch sposobów poznania, wskazując na ich komplementarność i nieodzowność w budowaniu przez człowieka integralnej i sensownej wizji świata i swej w nim egzystencji: „dla człowieczeństwa człowieka nieodzowne jest uprawianie filozofii i teologii jako poszukiwania prawdy i otwarcia się na nią; dochodzimy więc tutaj do punktu centralnego”³⁸. I dodaje: „W rzeczy samej opowiadam się za tym, że kryzys Kościoła i przeżywany przez nas kryzys człowieczeństwa stoi w ścisłym związku z wykluczeniem poza nawias rozumu tematu Boga, które to wykluczenie spowodowało najpierw

³⁶ J. Ratzinger, *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary. Kościół jako komunია*, Kraków 2005, s. 20.

³⁷ Tamże.

³⁸ J. Ratzinger, *Czym jest teologia?*, s. 255.

IRREDUCIBILITY OF THE PHILOSOPHICAL FOUNDATION IN THEOLOGY

Benedict XVI has no doubts about the autonomy of scientific theology. However, he believes that, as an integral part of human reflection on reality, it cannot be practised in isolation from the context of human existence, as well as from an integral understanding of science. Therefore, he assigns a special role to philosophy given its historical and methodological links with theological thinking. Thus, he opposes attempts to antagonise these two ways of knowing, and points out their complementarity and indispensability in man's construction of an integral and meaningful vision of the world and his existence therein: "it is indispensable for man's humanity to practise philosophy and theology as a search for truth and an openness to it; so we come here to a central point."³⁴ He adds, "Indeed, I would argue that the crisis of the Church and the crisis of humanity we are experiencing now stands in close relation to the exclusion of the subject of God outside the reason, an exclusion which first caused theology to revert to historicism and then led it to sociologism and the concomitant abandonment of philosophy."³⁵

According to the Bavarian Thinker, however, the opposite is in fact true. The two orders of cognition, the philosophical and the theological, condition each other, being a mutual source of inspiration and development for each other: "theology is fundamentally concerned with God, (...) philosophy precedes theology, and after the accomplished Revelation it never enters theology, but remains an autonomous path of the human spirit, such, however, that philosophical thinking can enter theological thinking without losing its philosophical character."³⁶ It is clear that Ratzinger here invokes the classic solutions of Saint Thomas Aquinas in this regard. He thus appears as an heir and follower of his way of confusing the question of the mission

³⁴ J. Ratzinger, *What is theology?*, p. 255.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid.

powrót teologii do historycyzmu, a następnie doprowadziło ją do socjologizmu i równoczesnego porzucenia filozofii”³⁹.

Tymczasem – zdaniem Bawarskiego Myśliciela – w rzeczywistości jest dokładnie odwrotnie. Oba porządki poznawcze: filozoficzny i teologiczny warunkują się wzajemnie, stanowiąc dla siebie wzajemne źródło inspiracji i rozwoju: „teologia zajmuje się zasadniczo Bogiem, (...) filozofia wyprzedza teologię, a po dokonanym Objawieniu nie wchodzi nigdy w teologię, lecz pozostaje samoistną drogą ludzkiego ducha, taką jednak, że myślenie filozoficzne może wkroczyć w myślenie teologiczne, nie tracąc przy tym swego filozoficznego charakteru”⁴⁰. Jasne jest, że Ratzinger przywołuje tu klasyczne rozwiązania w tym względzie świętego Tomasza z Akwinu. Jawi się więc jako spadkobierca i zwolennik jego sposobu mylenia w kwestii misji teologii, jak i jej relacji do filozofii. Teologia w pierwszym rzędzie „ma do czynienia z Bogiem”. To stanowi punkt wyjścia do poszerzenia poznawczej perspektywy i konstruowania całościowej wizji świata, „przez co realizuje także ostatecznie zadanie myślenia filozoficznego”⁴¹. Filozoficzny wymiar teologii bynajmniej nie jest zagrożeniem dla utraty jej specyficznego wymiaru salwacyjno-pedagogicznego, czyli wysiłku skoncentrowanego na kształtowaniu człowieka, którego celem jest osiągnięcie przez niego zbawienia. Ujęcie filozoficzne stanowi poszerzenie konstruowanej w teologii perspektywy poznawczej, dającej człowiekowi możliwość pełniejszego zrozumienia siebie i swojej misji w świecie.

Teologia bowiem, podobnie jak filozofia stawia zasadnicze pytania egzystencjalne, szczególnie uwyrażniające się w odniesieniu do ludzkiej egzystencji i jej kwestii zasadniczych: sensu, celu, a zwłaszcza śmierci: „Wiara, tak jak i filozofia, zwracają się ku pierwotnemu pytaniu człowieka, postawionemu przez śmierć. Pytanie o śmierć (...) jest pytaniem o to, skąd przychodzi i dokąd zdąża człowiek. Jest pytaniem o początek i cel. Śmierć jest pytaniem, którego ostatecznie nie sposób

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Tamże.

of theology as well as its relation to philosophy. Theology primarily involves 'dealing with God'. This provides the starting point for broadening the cognitive perspective and constructing a holistic vision of the world, "by which it also ultimately accomplishes the task of philosophical thinking."³⁷ The philosophical dimension of theology is by no means a threat to the loss of its specific salvific-pedagogical dimension, i.e., an effort focused on the formation of man with the goal of his attaining salvation. The philosophical approach is an extension of the cognitive perspective constructed in theology, giving man the possibility to understand himself and his mission in the world more comprehensively.

For, theology, like philosophy, poses fundamental existential questions, particularly pronounced in relation to human existence and its fundamental questions: the meaning, the purpose and death, in particular: "Faith, like philosophy, turns to man's primordial question posed by death. The question about death (...) is a question about where man comes from and where he is going. It is a question of beginning and purpose. Death is a question that ultimately cannot be drowned out, lingering in man like a metaphysical wound."³⁸ The search for an answer is one of the fundamental tasks that theology should set itself, discharging this task with an attitude of openness to the intuitions on this question formulated precisely by philosophy. For the great questions of metaphysics are an irreducible element of theological knowledge. They determine the identity of theology. The exegetical-historical aspect is extremely important, yet it is not enough to speak of a living theology, intervening in human life, in the world of values, motivating man to become aware of the teleological dimensions of existence.

Benedict XVI attributes the causes of the crisis of contemporary theology to its anti-philosophical attitude, which has its genesis

³⁷ Ibid.

³⁸ J. Szymik, *Theologia benedicta* vol. I, op. cit. p. 45. Cf. *Struktura aktu poznania teologicznego w ujęciu J. Ratzingera/Benedykta XVI*, „*Śląskie Studia Teologiczno-Historyczne*” 43(2010)2, pp. 263-274.

zagłuszyć, tkwiącym w człowieku jak metafizyczna zadra⁴². Poszukiwanie odpowiedzi do jedno z zasadniczych zadań, jakie powinna stawiać sobie teologia, wywiązująca się z tego zadania w postawie otwartości na intuicje w tej kwestii formułowane właśnie przez filozofię. Wielkie pytania metafizyki stanowią bowiem nieredukowalny element teologicznego poznania. Decydują o tożsamości teologii. Niezwykle istotny jest aspekt egzegetyczno-historyczny, ale to zbyt mało, by mówić o teologii żywej, dokonującej interwencji w ludzkie życie, w świat wartości, motywującej do uświadomienia sobie przez człowieka teleologicznych wymiarów egzystencji.

Benedykt XVI upatruje przyczyn kryzysu współczesnej teologii w jej postawie antyfilozoficznej, którą ma swa genezę w pewnych nurtach okołosoborowych. Charakteryzowały się one bowiem kontestacją filozoficznych podstaw teologii: „Filozofii nauczanej w szkołach teologicznych brakowało bogactwa postrzegania; brakowało fenomenologii i wymiaru mistycznego. Kiedy podstawy filozofii nie są jasne, teologii zaczyna brakować gruntu pod nogami. Nie wiadomo wtedy, jak dalece człowiek poznaje naprawdę rzeczywistość, a co za tym idzie, jakie są podstawy, na których może się on oprzeć w myśleniu i mówieniu⁴³. Teologia, jeśli nie ma wymiaru filozoficzno-egzystencjalnego, traci swoją tożsamość i specyfikę. Staje się czymś bliskim badaniom historyczno-literackim: „czymś podobnym do egiptologii czy asyriologii lub jakiegokolwiek innej specjalizacji⁴⁴. Dlatego teologia musi przeciwstawiać się takim redukcjonistycznym tendencjom. Trzeba podkreślać jej specyficzność – jest ona bowiem czymś więcej niż tylko czysto akademickim dyskursem: „Teologia,

⁴² J. Szymik, *Theologia benedicta*, t. I, dz. cyt., s. 45. Por. *Struktura aktu poznania teologicznego w ujęciu J. Ratzingera/Benedykta XVI*, „*Śląskie Studia Teologiczno-Historyczne*” 43(2010)2, s. 263-274.

⁴³ Benedykt XVI/J. Ratzinger, *Jan Paweł II. Mój umiłowany Poprzednik*, Częstochowa 2007, s. 20-21.

⁴⁴ Benedykt XVI, *Myśli o Słowie Bożym*, s. 95. Por. J. Babiński, *Główne znamiona kryzysu Kościoła według Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, w: *O Kościele Jezusa Chrystusa dzisiaj. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu doktorowi Wojciechowi Wójtowiczowi*, red. E. Sienkiewicz, Koszalin-Poznań 2020, s. 66.

in certain circadian currents. Indeed, these were characterised by a contestation of the philosophical foundations of theology: “The philosophy taught in theological schools lacked the richness of perception; it lacked phenomenology and the mystical dimension. When the foundations of philosophy are not clear, theology begins to lack ground. It is then unclear to what extent man really knows reality and, consequently, on what foundations he can rely in thinking and speaking.”³⁹ Theology, unless it has a philosophical-existential dimension, loses its identity and specificity. It becomes something close to historical and literary studies: “something akin to Egyptology or Assyriology or any other specialization.”⁴⁰ Therefore, theology must resist such reductionist tendencies. Its specificity must be emphasised – for it is more than a purely academic discourse: “Theology was evidently something in which the universitas was present and in which it was demonstrated that the whole forms a unit, and that precisely at its root are a common questioning, a common task, a common purpose. humanity needs questions. (...) humanity [is] in need of questions. Whenever questions are no longer asked, even those that concern the essential and go beyond any specialization, we no longer receive answers, either. Only if we ask, and if with our questions we are radical, as radical as theology must be radical over and above any specialization, can we hope to obtain answers to these fundamental questions which concern us all. First of all, we have to ask questions. Those who do not ask do not get a reply.”⁴¹ When philosophical discourse formulates such questions – questions

³⁹ Benedict XVI/J. Ratzinger, *John Paul II. My Beloved Predecessor*, Czestochowa 2007, pp. 20-21.

⁴⁰ Benedict XVI, *Thoughts on the Word of God*, p. 95. Cf. J. Babiński, *Główne znamiona kryzysu Kościoła według Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, in: *O Kościele Jezusa Chrystusa dzisiaj. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu doktorowi Wojciechowi Wójtowiczowi*, ed. E. Sienkiewicz, Koszalin-Poznań 2020, p. 66.

⁴¹ Benedict XVI, *Theology and the University. To a delegation of the theological faculty of the University of Tübingen*, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2007/march/documents/hf_ben-xvi_spe_20070321_tubingen.html, [accessed on 24.05.2022].

choć należy do obszaru nauki, jest potrzebna i musi odpowiadać na pytania stawiane także poza tym obszarem (...) ludzkość potrzebuje pytań. Tam, gdzie nie stawia się już pytań, także takich, które dotyczą istoty rzeczy i przekraczają granice każdej dziedziny naukowej, tam nie uzyskujemy odpowiedzi⁴⁵. Kiedy dyskurs filozoficzny formułuje takie pytania – kwestie sensu cierpienia, przemijania, miłości, szczęścia, świadomości własnych ograniczeń ostatecznie prowadzą do pytania o Boga⁴⁶.

APOLOGETYKA EKLEZJALNOŚCI TEOLOGII

Kooperacja i wchodzenie w interdyscyplinarne i transdyscyplinarne dialog z innymi naukami, uczestnictwo teologii w budowaniu gmachu ludzkiej wiedzy nie może odbywać się kosztem utraty jej specyficzności i autonomiczności⁴⁷. Teologia musi uczestniczyć we współczesnym wznoszeniu gmachu ludzkiej wiedzy, ale nie może do odbywać się kosztem utraty jej tożsamości, rezygnacji z pryncypiów, relatywizacji fundamentalnych pojęć i prawdy. Nieustająco stoi przed nią zadanie interpretacji rzeczywistości w odniesieniu do Boga w perspektywie eklezjologicznej. Prawdziwa i owocna jest bowiem teologia ukierunkowana na Kościół – „Kościół bez teologii ubożeje i ślepie, ale teologia bez Kościoła rozpuszcza się w dowolności”⁴⁸. Na Kościele spoczywa więc zadanie chronienia prawdy o Bogu, ciągle wpisywanie w rzeczywistość świata Jego wizerunku⁴⁹. Dlatego

⁴⁵ Benedykt XVI, *Teologia i uniwersytet. Do delegacji wydziału teologii uniwersytetu w Tybindze*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/tybinga_21032007.html, [dostęp 24.05.2022].

⁴⁶ Por. J. Ratzinger, *Prawda w teologii*, dz. cyt., s. 13, 29-30.

⁴⁷ Por. J. Królikowski, *Teologia jako nauka i jako mądrość*, dz. cyt., s. 15.

⁴⁸ J. Ratzinger, *Prawda w teologii*, dz. cyt., s. 53.

⁴⁹ Por. tenże, *Nowa pieśń dla Pana. Wiara w Chrystusa a liturgia dzisiaj*, Kraków 1999, s. 61. Por. *Bóg i świat. Wiara i życie w dzisiejszych czasach. Z kardynałem Josephem Ratzingerem/Benedyktem XVI rozmawia Peter Seewald*, Kraków 2005, s. 95; *Jezus z Nazaretu, część I*, dz. cyt., s. 43; J. Szymik, *Prawda i mądrość*, dz. cyt., s. 66-67.

of the meaning of suffering, passing, love, happiness, awareness of one's own limitations ultimately lead to the question of God.⁴²

APOLOGETICS OF THE ECCLESIALITY OF THEOLOGY

Cooperation and entering an interdisciplinary and transdisciplinary dialogue with other sciences, the participation of theology in building the temple of human knowledge cannot occur at the cost of losing its specificity and autonomy.⁴³ Theology must be involved in today's growing the human knowledge, yet this must not be done at the cost of losing its identity, abandoning its principals, relativising fundamental concepts and truth. It is constantly faced with the task of interpreting reality in relation to God in an ecclesiological perspective. For true and fruitful is a theology oriented towards the Church – “the Church without theology becomes impoverished and blind, but theology without the Church dissolves into arbitrariness.”⁴⁴ Thus, it is incumbent on the Church to protect the truth about God, to continually inscribe His image in the reality of the world.⁴⁵ Pope Ratzinger therefore states: “It would be fatal if theology betrayed its supreme task, which is to sustain the openness of thought, and, by being overly submissive to what is supposedly scientific, limited the space of observation.”⁴⁶

A properly developed theology cannot neglect its ecclesial genesis and its ecclesiogenic mission. “For theology, the Church [is] (...)

⁴² Cf. J. Ratzinger, *Prawda w teologii*, op. cit. pp. 13, 29-30.

⁴³ Cf. J. Królikowski, *Teologia jako nauka i jako mądrość*, op. cit. p. 15.

⁴⁴ J. Ratzinger, *Prawda w teologii*, , op. cit. p. 53.

⁴⁵ Cf. Ratzinger, *Nowa pieśń dla Pana. Wiara w Chrystusa a liturgia dzisiaj*, Krakow 1999, p. 61. Cf. *Bóg i świat. Wiara i życie w dzisiejszych czasach. Z kardynałem Josephem Ratzingerem/Benedyktem XVI rozmawia Peter Seewald*, Krakow 2005, p. 95; *Jezus z Nazaretu, część I*, op. cit. p. 43; J. Szymik, *Prawda i mądrość*, op. cit. pp. 66-67.

⁴⁶ J. Ratzinger, *Teologia dzisiaj*, in: *Opera omnia. T.9/2: Wiara w Piśmie i Tradycji*, op. cit. p. 676.

papież Ratzinger stwierdza: „Byłoby fatalnie, gdyby teologia zdradziła swe najwyższe zadanie, które polega na podtrzymywaniu otwartości myślenia, i przez nadmierną uległość w stosunku do tego, co rzekomo naukowe, ograniczyłoby przestrzeń obserwacji”⁵⁰.

Właściwie rozwijana teologia nie może zapominać o swojej eklezjalnej genezie i swojej eklezjotwórczej misji. „Dla teologii Kościoła [jest] (...) podstawą jej egzystencji i jej warunkiem”⁵¹. Poznanie Boga bowiem dokonuje się w Kościele, wspólnotę wiary integrując i popychając ją do urzeczywistniania swej misji w świecie przez gorliwe czytanie znaków czasu. Pełnienie tej misji jest niemożliwe bez nieustającej kontemplacji Boga i jego objawienia. Pominięcie tego aspektu *życia* Kościoła – w którego rozwoju zasadniczą rolę pełni właśnie teologia – oznacza odarcie go z nadprzyrodzonego wymiaru i sprowadzenie go do jeszcze jednej organizacji społecznej czy osoby prawnej. Tymczasem Kościół nie jest dziełem człowieka, lecz Jezusa Chrystusa⁵². Dlatego też jego misja, jak i uprawionej w nim teologii jest „uobecnianie Boga w świecie i otwieranie ludziom dostępu do Boga (...), którego oblicze rozpoznajemy w miłości, która daje się do końca (por. J13,1) – w Jezusie Chrystusie ukrzyżowanym i zmarłym, który wstał. (...) Prowadzić ludzi do Boga, do Boga, który mówi w Biblii: to właśnie jest obecnie najwyższy i podstawowy priorytet Kościoła oraz następcy Piotra”⁵³.

Teologia winna to zadanie wciąż na nowo przypominać tą misję Kościołowi, inspirując nowe działania i sposoby zaangażowania

⁵⁰ J. Ratzinger, *Teologia dzisiaj*, w: *Opera omnia. T.9/2: Wiara w Piśmie i Tradycji*, dz. cyt., s. 676.

⁵¹ Tenże, *Prawda w teologii*, s. 69.

⁵² Por. K. Gózdź, *Kościół świętych – Kościół grzeszników według Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, „Teologia w Polsce”, 8(2014)2, s. 37, Ch. Schaller, *Eklezjologia soboru Watykańskiego II w pismach kardynała Ratzingera*, „Studia Pelplińskie” 49(2016), s. 274.

⁵³ Benedykt XVI, *List do biskupów Kościoła katolickiego dotyczący zniesienia ekskomuniki z czterech biskupów konsekrowanych przez abpa Levebvre’a*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/listy/bpi_lefebvre_10032009.html, [dostęp 4.06.2022].

the basis of its existence and its condition.”⁴⁷ For the knowledge of God takes place in the Church, integrating the community of faith and propelling it to realise its mission in the world through a zealous reading of the signs of the times. To carry out this mission is impossible unless there is constant contemplation of God and his revelation. To overlook this aspect of the Church’s life – in whose development theology plays a fundamental role – is to strip it of its supernatural dimension and reduce it to yet another social organisation or legal person. Meanwhile, the Church is not the work of man, but of Jesus Christ.⁴⁸ Its mission, therefore, as well as the theology practised therein, is to “make God present in this world and to show men and women the way to God. Not just any god, (...) to that God whose face we recognize in a love which presses “to the end” (cf. Jn 13:1) – in Jesus Christ, crucified and risen. (...) Leading men and women to God, to the God who speaks in the Bible: this is the supreme and fundamental priority of the Church and of the Successor of Peter at the present time.”⁴⁹

Theology must constantly remind the Church of this mission, inspiring new actions, and ways of being involved in proclaiming the Gospel.⁵⁰ At the same time, it must also uphold the doctrine preached in the Church. This means, especially today, in an age of postmodern, relativist projects, consistently resisting tendencies to “dilute” Christ’s teaching. This is demonstrated by the constant reproach of the Church for the archaic and oppressive nature of her

⁴⁷ Ratzinger, *Prawda w teologii*, pp. 69.

⁴⁸ Cf. K. Gózdź, *Kościół świętych – Kościół grzeszników według Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, „Teologia w Polsce”, 8(2014)2, p. 37, Ch. Schaller, *Eklezjologia soboru Watykańskiego II w pismach kardynała Ratzingera*, „Studia Pelplińskie” 49(2016), p. 274.

⁴⁹ Benedict XVI, *Letter to the bishops of the Catholic Church concerning the remission of the excommunications of the four bishops consecrated by Archbishop Levevre*, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/letters/2009/documents/hf_ben-xvi_let_20090310_remissione-scomunica.html, [accessed on 4.06.2022].

⁵⁰ Cf. P. Artemiuk, *Kim jest papież w Kościele? Szkice z teologii prymatu*, Płock 2022, s. 206.

w dzieło głoszenie Ewangelii⁵⁴. Jednocześnie także musi stać na straży głoszonej w Kościele nauki. Oznacza to zwłaszcza współcześnie, w epoce postmodernistycznych, relatywistycznych projektów, konsekwentne przeciwstawianie się tendencjom „rozwadniania” Chrystusowej nauki. Przejawem tego jest ciągle zarzucenie Kościołowi archaiczności i opresywności jego przepowiadania, łączone z postulatem odrzucenia funkcjonującego w nim hierarchicznego porządku czy wezwaniem do rewizji prawd wiary⁵⁵.

Te podejmowane próby dezintegracji fundamentów wiary jest zjawisko – określane przez Josepha Ratzingera jako „hinduizacja chrześcijaństwa”: tworzenie duchowej, niedookreślonej atmosfery, dającej człowiekowi wrażenie partycypacji w życiu religijno-duchowym, ale całkowicie subiektywnie przeżywanym, spontanicznym, przeemocjonalizowanym. Stoi to w sprzeczności w duchem chrześcijaństwa: „nie ma chrześcijaństwa bez wyrazistości. (...) Jezus nie chciał wywołać beztreściowego wzruszenia(...) Jego posłanie jest określonym posłaniem (...) nie każdemu przyznaje słuszność. (...) istnieć coś takiego, jak konieczne kontury wiary, bez których nie miałyby ona sensu. (...) Kościół może i powinien troszczyć się o to, by kontury te były «katolickie», to znaczy, by nieustannie pokazywały bez ograniczeń i zniekształceń całość Objawiania”⁵⁶. Dlatego nie ma możliwości uprawiania w sposób sensowny teologii poza Kościołem: „przynależy ona bowiem do Kościoła, potrzebuje Kościoła i eklezjalnej decyzji w sprawie nauki – opartej na autorytecie Kościoła”⁵⁷.

⁵⁴ Por. P. Artemiuk, *Kim jest papież w Kościele? Szkice z teologii prymatu*, Płock 2022, s. 206.

⁵⁵ Por. J. Ratzinger, *Kto odpowiada za twierdzenia teologii*, w: *Opera omnia. T.9/1: Wiara w Piśmie i Tradycji*, dz. cyt., s. 566.

⁵⁶ Benedykt XVI, *Prawda w teologii*, dz. cyt., s. 106-107.

⁵⁷ K. Góźdź, *Logos i Miłość. Teologia Josepha Ratzingera – Benedykta XVI*, Lublin 2018, s. 234.

preaching, combined with the demand to reject the hierarchical order that functions within her, or the call to revise the truths of the faith.⁵¹

These attempts to disintegrate the foundations of the faith is a phenomenon described by Joseph Ratzinger as the ‘Hinduisation of Christianity’: the creation of a spiritual, undefined atmosphere, which offers people the impression of participating in a religious-spiritual life, but one that is entirely subjectively lived, spontaneous, over-emotionalised. This stands in contradiction to the spirit of Christianity: “there is no Christianity without expressiveness. (...) Jesus did not want to evoke a contentless emotion (...) His message is a specific message (...) he does not grant everyone the right. (...) there is such a thing as the necessary contours of faith, otherwise it would make no sense. (...) The Church can and must ensure that these contours are “catholic”, that is, that they constantly show, without limitation or distortion, the totality of Revelation.”⁵² Therefore, it is not possible to practise theology in a meaningful way outside the Church: “for it belongs to the Church, needs the Church and an ecclesial decision on doctrine – based on the authority of the Church.”⁵³

CONCLUSIONS

The mission of theology is to serve the knowledge of revealed truth, that is, what has been given and asked of man (and the community of the Church). To do so means living in the world and being open to its problems, while listening to the word of God and gazing at Christ, who is the centre of interpretation of the meaning and purpose of human existence. According to Joseph Ratzinger/Benedict XVI, this poses a significant challenge to the theological discourse of the present day. For it must carefully – using the cognitive instruments at its

⁵¹ Cf. J. Ratzinger, *Kto odpowiada za twierdzenia teologii*, w: *Opera omnia. T.9/1: Wiara w Piśmie i Tradycji*, dz. cyt., s. 566.

⁵² Benedict XVI, *Prawda w teologii*, op. cit. pp. 106-107.

⁵³ K. Gózdź, *Logos i Miłość. Teologia Josepha Ratzingera – Benedykta XVI*, Lublin 2018, p. 234.

PODSUMOWANIE

Misja teologii jest służenie poznaniu prawdy objawionej – tego co człowiekowi (i wspólnocie Kościoła) zostało dane i zadane. Oznacza to *życie w świecie* i otwartość na jego problemy, przy jednoczesnym wsłuchiwaniu się w słowo Boga i wpatrywaniu się w Chrystusa, który jest centrum interpretacji sensu i celu ludzkiej egzystencji. Zdaniem Josepha Ratzingera/Benedykta XVI stanowi to istotne wyzwanie dla teologicznego dyskursu współczesności. Musi ona bowiem uważnie – korzystając z posiadanego instrumentarium poznawczego – dostrzegać i interpretować znaki czasu, dostrzegając pojawiające się zagrożenia, ale i tkwiący w nich potencjał dla odnowy i ożywienia *życia* Kościoła. Teologia ma stać się przewodnikiem w budowaniu wiary przemyślanej, czerpiącej z Bożego Objawienia jak również osiągnięć ludzkiego rozumu, dla którego weryfikatorem jest zawsze poszukiwanie prawdy. Wtedy ma teologia szansę stać się impulsem do pogłębiania i rozwijania racjonalnego wymiaru aktu wiary; tym samym służyć odnowie Kościoła – dopomagając mu przezwycięzać pojawiające się kryzysy, ale i stawać się *scientia fidei*, opisującą wydarzenia, przez które Bóg wchodzi w świat.

Czy ma do znaczenie dla współczesnej myśli teologicznej? Nie ulega wątpliwości, że tak. Najpierw należy dostrzec myśl Josepha Ratzingera jako istotny wkład we współczesny dyskurs teologiczny. *Theologia Benedicta* – stanowi obecnie jedną z najciekawszych i najbardziej inspirujących przestrzeni myślenia teologicznego, o czym świadczą ciągle pojawiające się komentarze i prace naukowe, a co ma bez wątpienia przyczynę między innymi w konsekwentnym wydawaniu wielojęzycznej edycji dzieł zebranych. Co jednak wydaje się o wiele bardziej istotne – to trafność prognoz, ocen i postulatów, formułowanych przez papieża emeryta. W kontekście teologii to głos profesjonalnego praktyka, ad intra, a więc „w uścisku wiary” roztrząsającego kwestie teologiczne i metateologiczne. Tym bardziej więc ważne dla naukowego namysłu są jego intuicje w budowaniu obecnie i w przyszłości teologii – odsłaniającej Boga i będącej w dialogu ze światem.

disposal – perceive and interpret the signs of the times, recognising the dangers that arise, but also the potential that lies in them for the renewal and revitalisation of the life of the Church. Theology is to become a guide in establishing a well-considered faith, which draws on Divine Revelation as well as on the achievements of human reason, for which the verifier is always the search for truth. Only then can theology become a stimulus for deepening and developing the rational dimension of the act of faith, thus serving the renewal of the Church – helping her to overcome the crises that arise, but also to become *scientia fidei*, which describes the events through which God enters the world.

Is it relevant to contemporary theological thought? Undoubtedly, yes. First of all, Joseph Ratzinger's thought should be recognised as an important contribution to contemporary theological discourse. *Theologia Benedicta* is currently one of the most interesting and inspiring areas of theological thinking, as is evidenced by the constantly appearing commentaries and scholarly works, and which is undoubtedly due to the consistency in publishing a multilingual edition of the collected works, among other things. What seems far more significant, however, is the accuracy of the predictions, assessments and postulates formulated by the Pope Emeritus. In the context of theology, this is the voice of a professional practitioner, *ad intra*, and therefore “in the grip of faith” pondering theological and metatheological questions. More important, then, for scholarly reflection, are his intuitions for building a theology now and in the future – one that reveals God and is in dialogue with the world.

The renewal of theology as an opportunity for the Church and faith. Project of Joseph Ratzinger/Benedict XVI

Currently much is being said about the crisis of the Church and at the same time ways of its repair are being pointed out. The problem is certainly complex. For many factors influence the condition of faith and the Church. Benedict XVI points to the necessity of the renewal of theology as one of many. He postulates intensive efforts to defend its scientific autonomy, appreciating the value of dialogue with

Odnowa teologii szansą dla Kościoła i wiary. Projekt Josepha Ratzingera/Benedykta XVI

Obecnie wiele się mówi o kryzysie Kościoła i jednocześnie wskazuje drogi jego naprawy. Problem jest na pewno złożony. Wiele czynników ma bowiem wpływ na kondycję wiary i Kościoła. Benedykt XVI wskazuje jako na jeden z wielu – konieczność odnowy teologii. Postuluje intensywny wysiłek obrony jej naukowej autonomii, doceniając wartość dialogu z innymi dziedzinami wiedzy, zwłaszcza filozofią. Przypomina także o zadaniach teologii w Kościele i świecie. Podkreśla zwłaszcza jej eklezjalność, chrystocentryczność oraz obowiązek nieustannej obrony prawdy.

Słowa klucze: Joseph Ratzinger/Benedykt XVI, odnowa teologii, misja teologii, filozofia w teologii

BIBLIOGRAFIA

- Artemiuk P., *Kim jest papież w Kościele? Szkice z teologii prymatu*, Płock 2022.
- Babiński J., *Benedykt XVI wobec współczesnych zagrożeń prawdy*, w: *Scripturae Lumen. Biblia i jej oddziaływanie. Prawda was wyzwoli*, red. A. Paciorek (i inni), Tarnów 2012, s. 205-225.
- Babiński J., *Główne znamiona kryzysu Kościoła według Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, w: *O Kościele Jezusa Chrystusa dzisiaj. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu doktorowi Wojciechowi Wójtowiczowi*, red. E. Sienkiewicz, Koszalin-Poznań 2020, s. 61-69.
- Babiński J., *Interpretacje ratybońskiego przemówienia Benedykta XVI*, „Studia Gdańskie” 24(2009), s. 85-93.
- Benedykt XVI, *Blisko, najbliżej Chrystusa. Apostołowie i pierwsi uczniowie*, Poznań 2008.
- Benedykt XVI, *Caritas in veritate*, Kraków 2009.
- Benedykt XVI, *Deus Caritas est*, Kraków 2005.
- Benedykt XVI, *Katechezy o św. Pawle*, Kraków 2009.
- Benedykt XVI, *List do biskupów Kościoła katolickiego dotyczący zniesienia ekskomuniki z czterech biskupów konsekrowanych przez abpa Levevre'a*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/listy/bpi_lefebvre_10032009.html, [dostęp 4.06.2022].
- Benedykt XVI, *Mistrzowie duchowi. Ojcowie i pisarze pierwszego tysiąclecia*, Poznań 2009.

other branches of knowledge, especially philosophy. He also reminds us of the tasks of theology in the Church and the world. He particularly emphasises its ecclesiality, Christocentricity and the obligation to constantly defend the truth

Keyword: Joseph Ratzinger/Benedict XVI, renewal of theology, mission of theology, philosophy in theology

BIBLIOGRAPHY

- Artemiuk P., *Kim jest papież w Kościele? Szkice z teologii prymatu*, Płock 2022.
- Babiński J., *Benedykt XVI wobec współczesnych zagrożeń prawdy*, w: *Scripturae Lumen. Biblia i jej oddziaływanie. Prawda was wyzwoli*, ed. A. Paciorek (et al), Tarnow 2012, pp. 205-225.
- Babiński J., *Główne znamiona kryzysu Kościoła według Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, in: *O Kościele Jezusa Chrystusa dzisiaj. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu doktorowi Wojciechowi Wójtowiczowi*, ed. E. Sienkiewicz, Koszalin-Poznań 2020, pp. 61-69.
- Babiński J., *Interpretacje ratybońskiego przemówienia Benedykta XVI*, „Studia Gdańskie” 24(2009), pp. 85-93.
- Benedict XVI, *Blisko, najbliżej Chrystusa. Apostołowie i pierwsi uczniowie [Jesus, the Apostles, and the Early Church]*, Poznań 2008.
- Benedict XVI, *Caritas in veritate*, Krakow 2009.
- Benedict XVI, *Deus Caritas est*, Krakow 2005.
- Benedict XVI, *Series of Catechesis on St Paul*, Kraków 2009.
- Benedict XVI, *Letter to the bishops of the Catholic Church concerning the remission of the excommunications of the four bishops consecrated by Archbishop Levevre*, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/letters/2009/documents/hf_ben-xvi_let_20090310_remissione-scomunica.html [accessed on 4.06.2022].
- Benedict XVI, *Mistrzowie duchowi. Ojcowie i pisarze pierwszego tysiąclecia [Spiritual Masters: The Fathers and Writers of the First Millennium]*, Poznan 2009.
- Benedict XVI, *Mistrzowie duchowi. Ojcowie i pisarze średniowiecza [Spiritual Masters: The Fathers and Writers of the First Millennium. Fathers and Writers of the Middle Ages]*, Poznan 2011.
- Benedict XVI, *Benedict XVI, Eucharistic Concelebration with the members of the International Theological Commission. Homily. 6 October 2006*, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/homilies/2006/documents/hf_ben-xvi_hom_20061006_commissione-teologica.html [accessed on 5.07.2022].

- Benedykt XVI, *Mistrzowie duchowi. Ojcowie i pisarze średniowiecza*, Poznań 2011.
- Benedykt XVI, *Msza Święta na zakończenie Sesji Plenarnej Międzynarodowej Komisji Teologicznej. Homilia. 6 października 2006*, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/homilies/2006/documents/hf_ben-xvi_hom_20061006_commissione-teologica.html, [dostęp 5.06.2022].
- Benedykt XVI, *Myśli o Słowie Bożym. Rozmawiając z Bogiem*, Kraków 2008.
- Benedykt XVI, *Ojcowie Kościoła. Od Klemensa Rzymskiego do Augustyna*, Poznań 2008.
- Benedykt XVI, *Światłość świata. Papież, Kościół i znaki czasu*, Kraków 2011.
- Benedykt XVI, *Teologia i uniwersytet. Do delegacji wydziału teologii uniwersytetu w Tybindze*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/tybinga_21032007.html, [dostęp 24.05.2022].
- Benedykt XVI/Ratzinger J., *Formalne zasady chrześcijaństwa. Szkice z teologii fundamentalnej*, Poznań 2009.
- Benedykt XVI/Ratzinger J., *Jan Paweł II. Mój umiłowany Poprzednik*, Częstochowa 2007.
- Bóg i świat. Wiara i życie w dzisiejszych czasach. Z kardynałem Josephem Ratzingerem/Benedyktem XVI rozmawia Peter Seewald*, Kraków 2005.
- Comte-Sponville A., *Duchowość ateistyczna. Wprowadzenie do duchowości bez Boga*, Warszawa 2011.
- Czaja A., *Naczelna zasada i przewodnie idee teologii Josepha Ratzingera*, „Forum Teologiczne” VIII (2007), s. 5-18.
- Dialog jest koniecznością. Kardynał Joseph Ratzinger odpowiada na pytania „Znaku”*, „Znak” 51(1999)11, s. 4-24.
- Gózdź K., *Kościół świętych – Kościół grzeszników według Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, „Teologia w Polsce”, 8(2014)2, s. 31-41.
- Gózdź K., *Logos i Miłość. Teologia Josepha Ratzingera – Benedykta XVI*, Lublin 2018.
- Gózdź K., *Logosowy charakter wiary Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, „Polonia Sacra” 17(2013)2, s. 43–52.
- Guerriero E., *Świadek prawdy. Biografia Benedykta XVI*, Kraków 2018.
- Jan Paweł II, *Homilia Ojca Świętego Jana Pawła II podczas Mszy św. w Pelplinie w trakcie podróży apostołskiej do Polski 5 – 17.06.1999 (6.06.1999)*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/pelplin_06061999.html, [dostęp 25.05.2022].
- Królikowski J., *Teologia jako nauka i jako mądrość*, „Teologia w Polsce” 15(2021)2, s. 7-32.

- Benedict XVI, *Myśli o Słowie Bożym. Rozmawiając z Bogiem [Thoughts on the Word of God. Talking to God]*, Krakow 2008.
- Benedict XVI, *Ojcowie Kościoła. Od Klemensa Rzymskiego do Augustyna [Church Fathers: From Clement of Rome to Augustine]*, Poznań 2008.
- Benedict XVI, *Światłość świata. Papież, Kościół i znaki czasu [Light of the World: The Pope, the Church and the Signs of the Times]*, Krakow 2011., Kraków 2011.
- Benedict XVI, *Theology and the University. To a delegation of the theological faculty of the University of Tübingen*, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2007/march/documents/hf_ben-xvi_spe_20070321_tubingen.html, [accessed on 24.05.2022].
- Benedict XVI/Ratzinger J., *Formalne zasady chrześcijaństwa. Szkice z teologii fundamentalnej [Principles of Catholic Theology: Building Stones for a Fundamental Theology]*, Poznań 2009.
- Benedict XVI/Ratzinger J., *John Paul II. My Beloved Predecessor*, Częstochowa 2007.
- Bóg i świat. Wiara i życie w dzisiejszych czasach. [God and the World: Believing and Living in Our Time] Questions by Peter Seewald to Cardinal Ratzinger now Pope Benedict XVI.*, Kraków 2005.
- Comte-Sponville A., *The Book of Atheist Spirituality*, Warsaw 2011.
- Czaja A., *Naczelna zasada i przewodnie idee teologii Josepha Ratzingera*, „Forum Teologiczne” VIII (2007), pp. 5-18.
- Dialog jest koniecznością. Cardinal Joseph Ratzinger answers questions from “Znak”*, „Znak” 51(1999)11, pp. 4-24.
- Gózdź K., *Kościół świętych – Kościół grzeszników według Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, „Teologia w Polsce”, 8(2014)2, pp. 31-41.
- Gózdź K., *Logos i Miłość. Teologia Josepha Ratzingera – Benedykta XVI*, Lublin 2018.
- Gózdź K., *Logosowy charakter wiary Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, „Polonia Sacra” 17(2013)2, pp. 43–52.
- Guerriero E., *Benedict XVI. A Life.*, Krakow 2018.
- John Paul II, *Homily of his Holiness John Paul II at Mass in Pelplin during his Apostolic Journey to Poland 5 – 17.06.1999 (6.06.1999)*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/homilies/1999/documents/hf_jp-ii_hom_19990606_pelplin.html, [accessed on 25.05.2022].
- Królikowski J., *Teologia jako nauka i jako mądrość*, „Teologia w Polsce” 15(2021)2, pp. 7-32.
- Michalik A., *Zrozumieć chrześcijaństwo. Istota chrześcijaństwa według Josepha Ratzingera*, Tarnów 2008.

- Michalik A., *Zrozumieć chrześcijaństwo. Istota chrześcijaństwa według Josepha Ratzingera*, Tarnów 2008.
- Müller G.L., *Wiara w Boga we współczesnym świecie*, Lublin 2020.
- Napiórkowski A., *Rebeliant w Kościele czy stróż doktryny katolickiej?*, „Studia Nauk Teologicznych PAN”, T. 12 (2017), s. 13-33.
- Nichols A., *Myśl Benedykta XVI. Wprowadzenie do myśli teologicznej Josepha Ratzingera*, Kraków 2006.
- Ratzinger J., *Czym jest teologia?*, w: *Opera omnia. T.9/2: Wiara w Piśmie i Tradycji*, red. K. Gózdź, M. Górecka, Lublin 2018, s. 254-262.
- Ratzinger J., *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary. Kościół jako komunia*, Kraków 2005.
- Ratzinger J., *Kto odpowiada za twierdzenia teologii*, w: *Opera omnia. T.9/1: Wiara w Piśmie i Tradycji*, red. K. Gózdź, M. Górecka, Lublin 2018, s. 564-576.
- Ratzinger J., *Nowa pieśń dla Pana. Wiara w Chrystusa a liturgia dzisiaj*, Kraków 1999.
- Ratzinger J., *Prawda w teologii*, Kraków 2001.
- Ratzinger J., *Przyszłość wiary. Refleksje teologiczne*, Kraków 2019.
- Ratzinger J., *Teologia dzisiaj*, w: *Opera omnia. T.9/2: Wiara w Piśmie i Tradycji*, red. K. Gózdź, M. Górecka, Lublin 2018, s. 676-681.
- Ratzinger J., *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, Kraków 2006.
- Ratzinger J./Benedykt XVI, *Jezus z Nazaretu. Część 1: Od chrztu w Jordanie do Przemienienia*, Kraków 2007.
- Rowland T., *Wiara Ratzingera. Teologia Benedykta XVI*, Kraków 2010.
- Rychlicki Cz., *Bóg jest miłością: refleksja nad encykliką Benedykta XVI*, Płock 2006.
- Schaller Ch., *Eklezjologia Soboru Watykańskiego II w pismach kardynała Ratzingera*, „Studia Pelplińskie” 49(2016), s. 269-286.
- Seewald P., *Benedykt XVI. Portret z bliska*, Kraków 2018.
- Seewald P., *Benedykt XVI. Życie*, Kraków 2021.
- Słowiński P., *Benedykt XVI przerwany pontyfikat*, Chorzów 2013.
- Szymik J., *Prawda i mądrość. Przewodnik po teologii Benedykta XVI*, Warszawa 2019.
- Szymik J., *Struktura aktu poznania teologicznego w ujęciu J. Ratzingera/Benedykta XVI*, „Śląskie Studia Teologiczno-Historyczne” 43(2010)2, s. 263-274.
- Szymik J., *Syn jako rozdarta zasłona. Misteria Jezusa w ujęciu Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, w: *Misteria życia Jezusa. Historia i teologia*, red. P. Artemiuk, Płock 2021, s. 79-95.
- Szymik J., *Teologia według J. Ratzingera/Benedykta XVI: Rozumienie, natura, sens*, „Studia Nauk Teologicznych PAN”, T. 12 (2017), s. 35-47.

- Müller G.L., *Wiara w Boga we współczesnym świecie*, Lublin 2020.
- Napiórkowski A., *Rebeliant w Kościele czy stróż doktryny katolickiej?*, „Studia Nauk Teologicznych PAN”, T. 12 (2017), pp. 13-33.
- Nichols A., *Myśl Benedykta XVI. Wprowadzenie do myśli teologicznej Josepha Ratzingera [Thought of Pope Benedict XVI: An introduction to the Theology of Joseph Ratzinger]*, Krakow 2006.
- Ratzinger J., *Czym jest teologia? [What is theology?]*, in: *Opera omnia. T.9/2: Wiara w Piśmie i Tradycji*, ed. K. Gózdź, M. Górecka, Lublin 2018, pp. 254-262.
- Ratzinger J., *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary. Kościół jako komunია [Pilgrim Fellowship of Faith: The Church as Communion]*, Krakow 2005.
- Ratzinger J., *Kto odpowiada za twierdzenia teologii [Who is responsible for the claims of theology]*, in: *Opera omnia. T.9/1: Wiara w Piśmie i Tradycji*, ed. K. Gózdź, M. Górecka, Lublin 2018, pp. 564-576.
- Ratzinger J., *Nowa pieśń dla Pana. Wiara w Chrystusa a liturgia dzisiaj [A new song for the Lord. Faith in Christ and liturgy today]*, Kraków 1999.
- Ratzinger J., *Prawda w teologii*, translated by M. Mijalska, Krakow 2001.
- Ratzinger J., *Przyszłość wiary. Refleksje teologiczne [The Future of Faith. Theological Reflections]*, Krakow 2019.
- Ratzinger J., *Teologia dzisiaj [Theology today]*, in: *Opera omnia. T.9/2: Wiara w Piśmie i Tradycji*, ed. K. Gózdź, M. Górecka, Lublin 2018, pp. 676-681.
- Ratzinger J., *An Introduction to Christianity*, Krakow 2006.
- Ratzinger J./Benedict XVI, *Jesus of Nazareth: From the Baptism in the Jordan to the Transfiguration*, Krakow 2007.
- Rowland T., *Ratzinger's Faith : The Theology of Pope Benedict XVI*, Krakow 2010.
- Rychlicki Cz., *Bóg jest miłością: refleksja nad encykliką Benedykta XVI*, Płock 2006.
- Schaller Ch., *Eklezjologia Soboru Watykańskiego II w pismach kardynała Ratzingera [The Ecclesiology of the Second Vatican Council in the writings of Cardinal Ratzinger]*, „Studia Pelplińskie” 49(2016), pp. 269-286.
- Seewald P., *Benedict XVI. An Intimate Portrait*, Krakow 2018.
- Seewald P., *Benedict XVI. A Life*, Kraków 2021.
- Słowiński P., *Benedykt XVI przerwany pontyfikat*, Chorzow 2013.
- Szymik J., *Prawda i mądrość. Przewodnik po teologii Benedykta XVI*, Warsaw 2019.
- Szymik J., *Struktura aktu poznania teologicznego w ujęciu J. Ratzingera/Benedykta XVI*, „Śląskie Studia Teologiczno-Historyczne” 43(2010)2, pp. 263-274.
- Szymik J., *Syn jako rozdarta zasłona. Misteria Jezusa w ujęciu Josepha Ratzingera/Benedykta XVI*, in: *Misteria życia Jezusa. Historia i teologia*, ed. P. Artemiuk, Płock 2021, pp. 79-95.

Szymik J., *Theologia Benedicta*, t. I, Katowice 2010.

Szymik J., *Współczesne zadania teologii. Wizja J. Ratzingera/Benedykta XVI*, „Teologia w Polsce” 4(2010)1, s. 49-63.

Tornielli A., „*Współpracownicy prawdy*”. *Biografia Benedykta XVI*, Kraków 2005.

Warzeszak J., *Benedykta XVI wizja uniwersytetu*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 28(2021), s. 231-265.

Woźniak R., *Anatomia człowieka przemienionego (Wstęp)*, w: Benedykt XVI, *Blask zbawienia. Homilie papieskie*, Kraków 2018, s. 5-11.

Woźniak R., *Wprowadzenie*, w: J. Ratzinger, *Głód Boga. Kazania z Pentling*, Kraków 2016, s. 5-9.

Woźniak R., *Wstęp*, w: J. Ratzinger, *Przyszłość wiary. Refleksje teologiczne*, Kraków 2019, s. 5-9.

Woźniak R., *Wstęp. Paradoks Bożego Narodzenia*, w: Benedykt XVI, *Tajemnica Wcielenia. Nauczanie papieskie*, Kraków 2018, s. 5-9.

- Szymik J., *Teologia według J. Ratzingera/Benedykta XVI: Rozumienie, natura, sens*, „Studia Nauk Teologicznych PAN”, vol. 12 (2017), pp. 35-47.
- Szymik J., *Theologia Benedicta*, vol. I, Katowice 2010.
- Szymik J., *Współczesne zadania teologii. Wizja J. Ratzingera/Benedykta XVI*, „Teologia w Polsce” 4(2010)1, pp. 49-63.
- Tornielli A., „*Współpracownicy prawdy*”. *Biografia Benedykta XVI* [“*Collaborators of Truth. A Biography of Benedict XVI*], Krakow 2005.
- Warzeszak J., *Benedykta XVI wizja uniwersytetu*, „Studia Koszalińsko-Kołoobrzeskie” 28(2021), pp. 231-265.
- Woźniak R., *Anatomia człowieka przemienionego (Wstęp)*, in: Benedykt XVI, *Blask zbawienia. Homilie papieskie*, Krakow 2018, pp. 5-11.
- Woźniak R., *Wprowadzenie*, in: J. Ratzinger, *Głód Boga. Kazania z Pentling*, Krakow 2016, pp. 5-9.
- Woźniak R., *Wstęp*, in: J. Ratzinger, *Przyszłość wiary. Refleksje teologiczne*, Krakow 2019, pp. 5-9.
- Woźniak R., *Wstęp. Paradoks Bożego Narodzenia*, in: Benedict XVI, *Tajemnica Wcielenia. Nauczanie papieskie*, Kraków 2018, pp. 5-9.